

*Марія Іванова,
провідний спеціаліст редакційно-видавничого відділу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ ЕПОХИ «СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ»

Розглянуто тенденції розвитку епохи «суспільства знань». Охарактеризовано їх вплив на українську освітню систему. Дано оцінку цивілізаційним загрозам та викликам, які виникли в епоху інформаційного суспільства (суспільства знань). Підкреслюється необхідність державного регулювання результативного розподілу ресурсів країни для вирішення цивілізаційних завдань, у тому числі в сфері вищої освіти. Розглянуто доцільність формування організаційного маркетингу у всіх сферах життя суспільства, пов'язаних з освітнім процесом, та необхідність модернізації системи освіти і адаптації її до реалій європейського континенту.

Ключові слова: *система вищої освіти, цивілізаційні виклики, глобалізація, паттерн, система державного управління, конкурентність, інформаційне суспільство, суспільство знань.*

Рассмотрены тенденции развития эпохи «общества знаний». Охарактеризовано их влияние на украинскую образовательную систему. Дана оценка цивилизационным угрозам и вызовам, которые возникли в эпоху информационного общества (общества знаний). Подчеркивается необходимость государственного регулирования результативного распределения ресурсов страны для решения цивилизационных задач, в том числе в сфере высшего образования. Рассмотрена целесообразность формирования организационного маркетинга во всех сферах жизни общества, связанных с образовательным процессом, и необходимость модернизации системы образования и адаптации ее к реалиям европейского континента.

Ключевые слова: *система высшего образования, цивилизационные вызовы, глобализация, паттерн, система государственного управления, конкурентность, информационное общество, общество знаний.*

Considered trends of the era of "knowledge society". Characterized their impact on the Ukrainian educational system. The estimate of civilizational threats and challenges that have emerged in the era of information society (knowledge society). The necessity of state regulation effective allocation of resources to address the country's civilizational challenges including higher education. We consider the expediency of forming institutional marketing in all areas of society related to the educational process and the need to modernize the education system and adapt it to the realities of the continent.

***Keywords:** higher education, civilization challenges, globalization, pattern, system of government, competition, information society, knowledge society.*

Актуальність дослідження. Вища освіта у глобальному контексті вимагає подолання низки проблем, найактуальнішими з яких є: невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції у європейський простір а також значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років (збільшення кількості вищих навчальних закладів та зростання кількості студентів і випускників).

Протягом останніх років вища освіта і наука України, за сукупними показниками, перемістилася з 32-го на 41-е місце у світі. Зниження якості підготовки людського капіталу почало безпосередньо впливати на втрату конкурентоспроможності країни у світі. Виробництво в Україні високотехнологічної продукції, яка створювалася на основі нових знань, і її експорт протягом останніх 10 років зменшувалися. У 2001 році частка високотехнологічного експорту в загальному експорті України становила 5,5%, а в 2012-му — близько 4%, тоді як, наприклад, для Китаю цей показник за такий відрізок часу різко зростає — з 18 до 33%[1]. Ці невтішні тенденції (та загрози, які

обумовлені ними) уже розуміють і функціонери вищих ешелонів державної влади. Відмічається невідповідність якості освіти сучасним вимогам, недостатній ступінь впровадження у навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), доступ до якісної освіти, недостатня ефективність фінансування освіти, поглиблення диспропорції між підготовкою фахівців і попитом на ринку праці [2]. Перехід від програмних декларацій про бажану якість вищої освіти та науки до організованого вирішення згаданих завдань спільними зусиллями державної влади, бізнесу та суспільства ще не розпочався.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цивілізаційним проблемам присвячено ряд робіт відомих українських дослідників, зокрема таких, як: В. Андрущенко, В. Бех, Л. Губерський, В. Кремень, В. Крисаченко, С. Кримський, М. Михальченко, Б. Парахонський, Ю. Павленко, Ю. Пахомов, М. Попович, В. Рижко, В. Ткаченко, О. Черниш, Р. Шпорлюк. Вони аналізують українську цивілізацію під різними кутами зору, але переважає загальний соціально-філософський і політологічний аналіз. Значення вищої освіти для суспільного розвитку в філософському ракурсі розглядається в працях В. Андрущенка, Л. Горбунова, М. Михальченка, С. Клепко, Н. Кочубей, М. Култаєвої, В. Кущерця, І. Предборської, І. Родіонової, М. Романенко, С. Черепанової, Н. Шубелки.

В рамках концепції «людського капіталу» зроблено аналіз закордонними науковцями ролі освіти в формуванні людського капіталу. Зокрема, в рамках цього напрямку в роботах Г. Беккера, Б. Вейсброда, Дж. Мінцера, Т. Шульца, М. Блауга, У. Боуена, Е. Денісона, Ф. Махлупа, Г. Псахаропулоса, Л. Туроу, Ф. Уелша, Л. Хансена

досліджуються аспекти проблеми ефективності «інвестицій в людину». Питання розглядаються у фокусі управлінського, соціологічного, економічного та культурно-гуманітарного зрізу проблеми. В роботах українських науковців Л. Безчасного, Д. Богині, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Злупка, Л. Кривенка, В. Козака, Е. Лібанової, І. Лукінова, С. Мочерного, С. Пирожкова, А. Чухно, М. Шаленко в силу постсоціалістичних традицій насамперед приділяється увага вивченню зв'язків системи вищої освіти з домінантами суспільного розвитку, дослідженню проблеми підготовки кваліфікованих трудових ресурсів у системі закономірностей функціонування ринку праці.

Невирішені частини загальної проблеми.

Цивілізаційний поступ формулює низку нових завдань для сфер життєдіяльності країни та держави, зокрема для вищої освіти та науки. Керівними інстанціями держави прийнято багато «гарних» постанов та «програм розвитку» із такими ключовими фразами, як: оптимізація, реформування, вдосконалення і т.д., але ці фрази далекі від впливу на поточне життя, вони зависають у віртуальному світі «паралельної істини». Поєднати напіввіртуальний світ бажань-декларацій розвитку системи вищої освіти України із реаліями управлінських буднів регулювання системи вищої освіти, державними управлінськими та правовими механізмами стимулювання її розвитку є об'ємним складним завданням. Але ще більш важливим завданням є їх узгодження із змістом сучасних цивілізаційних викликів. Актуальною проблемою є дослідження змісту та відповідність змісту системи вищої освіти новим цивілізаційним викликом, аналіз впливу глобальних соціально-економічних процесів на систему освіти, дослідження шляхів її інноваційного розвитку та зворотного

зв'язку між освітою і суспільством у ХХІ ст. Цим питанням поки що приділено недостатньо уваги.

Метою статті є оцінювання освітньої компоненти змісту цивілізаційних викликів, дослідження факторів і тенденцій, що здатні модифікувати систему освіти та адаптувати її зміст до цивілізаційних викликів епохи інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст цивілізації науковці в державотворчому ракурсі завжди насамперед пов'язують із змістом держави – її правової системи та культурою суспільства. Починаючи від концепції М. Вебера «Протестантська етика та дух капіталізму» [3], прагнення до ефективності підприємництва та намагання найповніше використовувати здобутки аспектів цивілізаційної культури пов'язують з концепцією самоуправління особистості та управління колективами. Культура самоуправління особистості пов'язана із духовністю. Традиційно субстратом духовності «опікувалась» релігія. Тому, виходячи із аспекту оцінювання цивілізації, вивчаючи роль ідеологій та релігій у фокусі впливу на геополітичні процеси конкуренції та боротьби за сфери та території впливу, різні вчені трактували зміст цивілізації суттєво відмінно. «Геоцивілізаціоністи» вважають, що релігія є однією з основних характеристик цивілізації і навіть визначає цивілізацію. Цю позицію артикулювали такі відомі вчені, як А. Тойнбі[4] та С. Хантінгтон[5]. Сучасні проблеми ісламістського тероризму підтверджують цивілізаційно-конфліктний характер релігійних криз. Але, вважаємо, що у нормальних умовах не слід переоцінювати впливу релігії на темп прогресу, наприклад, порівняно із системою освіти, бо цивілізація, освіченість, широта світогляду, діяльнісна позиція, духовний світ людини, умови його життя і структура

його вірувань є факторами одного порядку. Вони взаємозумовлені, взаємозалежні та взаємопов'язані. Діє і зворотний кібернетичний вплив змісту та культури функціонування цивілізації на формування релігії. До того ж, історичний досвід свідчить, що часто не стільки релігія формує цивілізацію, скільки сама цивілізація обирає релігію і адаптує її до своїх духовних і матеріальних потреб. О. Шпенглер трактує цивілізацію насамперед із культурологічних підвалин, «діалектично протиставляючи» цивілізацію, яка, на його думку, являє собою сукупність насамперед технічних досягнень людини, культурі як царству органічно-життєвого. «Цивілізація – неминуча доля культури. Тут досягнутий той самий пік, з висоти якого стає можливим вирішення останніх і найважчих питань історичної морфології» [6, с 163]. Концепції представників так званого технологічного детермінізму – Р. Арона, У. Ростоу, Дж. Гелбрейта, О. Тоффлера – у фокус поміщають матеріально-технічні фактори соціальної еволюції, тому визначають етапи людської цивілізації згідно з рівнем техніко-економічного розвитку.

«Локально конкретизоване» розуміння того, який же все-таки зміст та місце в структурі суспільного відтворення повинна мати сучасна освіта та наука, окреслюється при оцінюванні змісту різних граней проблеми цивілізаційного розвитку для локального випадку окремої країни. А для розуміння цих граней нам потрібно уточнити саме в контексті досліджуваної «локальної» проблеми прогресу або деградації вищої освіти зміст саме визначення «цивілізація». Ми допускаємо, що стан та перспективи освіти для економіки країни є оптичною віссю лінзи розуміння змісту цивілізації, а розуміння змісту цивілізаційних потреб та цивілізаційних викликів є призмою розрізнення потреб та завдань системи

освіти. Вважаємо, що в такому локальному функціональному ракурсі трактування суті цивілізації як боротьби та відмінностей між релігійно-культурними утвореннями, що складаються з кількох однаково орієнтованих за цією титульною ознакою країн, запропоноване С. Хантінгтоном має обмежене застосування. Вважаємо, що розуміння системи «цивілізація» потрібно розвивати та наповнювати новим змістом не на основі владно-орієнтованої концепції панування «основних цивілізацій» С. Хантінгтона та подібних «місіонерських» концепцій панування російських «євразійських цивілізаторних послідовників» С. Хантінгтона, а на основі потреб технологічного, культурного, економічного, соціального розвитку. Саме таке розуміння указує правильний вибір шляхів та завдань суспільного та державного розвитку усіх держав і «прото-імперських», і звичайних. «Місіонерські концепції» російських дослідників цивілізаційної проблематики опосередковано завжди намагаються обґрунтувати та законсервувати «природний характер» освітньо-наукового відставання України порівняно з Росією та потребу руху української культури, освіти, науки, технологій, економіки у фарватері інтересів Російської Федерації.

Для цілей нашого дослідження конструктивною є позиція Л. Февра: «Цивілізація – це рівнодіюча сил матеріальних і духовних, інтелектуальних і релігійних, що діє у даний відрізок часу у даній країні на свідомість людей»[7]. Ми пропонуємо таке прикладне технологічно-культурологічне визначення. Цивілізація: а) діяльнісний перетин соціалізованого та індивідуального розуміння еволюційних можливостей конфігурації актуальних ресурсів, досяжних для акторів суспільного та економічного розвитку; б) потреба використання та створення певної конфігурації досяжних ресурсів першої та другої природи. Ми вважаємо,

що цивілізація виступає субстратом спільного раціонального буття певної країни або групи культурно споріднених країн саме за рахунок природного відтворення її функціональними елементами, нею загалом та в її «лоні» системи відносин, закріплених у праві, у традиціях, способах управлінської, владної, ділової і побутової поведінки. За рахунок відтворення паттернів організаційної та технологічної діяльності.

Русійним елементом системи є цивілізаційні потреби та цивілізаційні виклики. Що не одне і те саме. Цивілізаційний прогрес або регрес «рівнодійно» створюють соціальні та економічні актори, економічні інститути та інститути соціального життя, механізми державної влади і управління. Система освіти є одним із найважливіших «цивілізаційних» інститутів соціального життя, оскільки усі згадані субстанції перехресно зв'язує через постійне формування паттернів поведінки цих акторів та інститутів в цілому. Забезпечення розвитку науки і освіти є одним із значимих цивілізаційних завдань. Цивілізація це – жива організація, яка зароджується, розвивається, дозріває і транспонується у нову якість. Цивілізація існує на основі відтворення паттерну цивілізованості та розвитку режиму самовідтворення та автореферентного наповнення більш складного змісту паттерну. Паттерн цивілізованості формується саме інститутом сім'ї, інститутом освіти та акмеологічною перспективою особистості. Відтворення рівня цивілізованості сучасного суспільства є процесом створення «організованої складності» на відміну від попередніх етапів розвитку цивілізації в умовах природної складності. Відмінність поняття природна складність від поняття «організована складність» обґрунтував Д. Белл [8]. У його роботі [9] показано, що організована складність як інтегральна якість-характеристика у свою чергу, виражається через групу таких

диференціальних видів складності: складності відношення, складності взаємності, складності вкладеності, складності цілей, складності визначення та формування цілей.

Система державного управління, маючи можливість координувати розвиток згаданих видів складності у факторному многокутнику бізнес-економіка-наука-освіта-культура-соціум-влада, може формувати інструменти вирішення цивілізаційних завдань. Для забезпечення своєчасних та адекватних відповідей держави на сучасні цивілізаційні виклики необхідно на президентському, парламентському та на урядовому рівнях «управляти проблемою» розвитку організованої складності країни, постійно заново враховуючи те, що організована складність – це сполучення феномену організації та самоорганізації на певній цивілізаційній базі та на певному адекватному алгоритмі управління. Розвиток організованої складності є спосіб формування модерну в раціональному вимірі. Формування цивілізаційного модерну повинно існувати не тільки в «трьохчасовому» плані розвитку популістських образів «вчора – сьогодні – завтра», а і в трьох організаційних вимірах: 1) як об'єктивна техніко-технологічна та організаційна «багатОВОЛОКОННА» тенденція; 2) як культурно-цивілізаційна парадигма розвитку суспільних відносин; 3) як практика державно-управлінських дій, які реалізуються на базі конкретних прикладних діяльнісних моделей та методів, що згруповані в технологію досягнення цілей модернізації; як потреба економічних, соціальних, культуротворчих акторів.

Вважається, що сьогодні одним із найважчих цивілізаційних викликів є сама глобалізація, яка руйнує традиційні форми суспільного буття країн. Включення у жорстку конкурентну боротьбу «у рамках глобалізації»

потребує відповідної організації сфер життя країни. Держава повинна би взяти на себе функцію формування та підтримання конкурентного середовища.

У розвинутих капіталістичних країнах в епоху глобалізації підтримання конкуренції як основи ринкової економіки здійснюється суто неринковими адміністративними методами. Але вони лежать у руслі і публічних інтересів, і «збереження приватного права на ініціативу». Це досягається за рахунок того, що в розвинутих країнах конкурентне законодавство інтенсивно розвивається. Причому і в «прямому» законодавчому ракурсі, і в опосередкованому ракурсі. В контексті розвитку вищої освіти це означає, що економічна конкуренція між фірмами передбачає організаційну конкуренцію між фірмами за найкращих фахівців, за випускників найбільш престижних вузів. А далі це передбачає рівень конкуренції ВНЗ за престиж. У підтриманні високого рівня конкуренції на внутрішньому ринку більшість розвинутих країн вбачають головну передумову забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних компаній на глобальних ринках. Але конкуренції не руйнівної, а конкуренції «партнерської». Партнерства, але без картельного зговору. Такий порядок повинен стосуватися всіх сфер, що впливають на розвиток економіки. Зокрема і сфери вищої освіти. Так виникає парадоксальна суперечність між потребою посилення державного регулювання діяльності університетів та освітньої системи в цілому та потребою формування та підтримання автономії університетів. В межах «феодално-васальної» системи управління цей управлінський парадокс розв'язати неможливо. Розв'язувати його можливо лише досконалими методами проектного менеджменту. Причому, глибоко розуміючи зміст і тих цивілізаційних викликів, що виходять із потреб розвитку цивілізованого

соціального ринку саме в призмі ролі науки та освіти для еволюції суспільства та держави. Та розуміючи і зміст цивілізаційних викликів пов'язаних із деградацією конкурентоспроможності країни, порівняно з дальніми та ближніми сусідами, та «паралельною» деградацією потенціалу вищої освіти та науки.

Власне з позиції осі «умова-результат» в системі автопоезису ми розглядаємо роль системи вищої освіти у зростанні «рівня цивілізації» в Україні. На основі ланцюжка потенційно результативних операційних перетворень «суспільство-наука-освіта-технологія-економіка-людський капітал-соціальний капітал-суспільство» оцінимо зміст цивілізаційних викликів для України. А у призмі значимості науки та освіти для прогресу зможемо сформулювати і цивілізаційні завдання для країни в цілому. Для цього найперше «розділимо» цивілізаційні виклики на внутрішньо організаційні та зовнішньо організаційні. Розподіл умовний, оскільки результати та причини переплітаються. Але розподіл домінуючих факторів на внутрішні та зовнішні є коректним в силу різної полюсності домінуючих зв'язків. По-друге, визначимо, що становить традиційну циклічно відновлювану складову цивілізаційних викликів, зв'язану із проблемою «вічної» недостатності рідкісних ресурсів. Або, іншими словами, що є на сучасному етапі «особливо» рідкісними ресурсами?

В роботі [10] визначені основні загрози стійкому розвитку глобальної цивілізації. Вони, на нашу думку, перетинаються за смыслом із змістом зовнішніх цивілізаційних викликів, як для загалу країн, так і, зокрема, для України. Це такі виклики:

Стрімке зменшення запасів органічних видів палива, що добуваються із надр Землі, на тлі зростання їх споживання. Баланс «виробництво – споживання» енергії, виробленої із нафти, змінить своє значення із позитивного на негативне в 2020 р., для балансів «виробництво – споживання» енергії, виробленої із газу – в 2030 р., із урану-235 – 2050 рр.. Людство поки що не знаходить джерел енергії, які могли б повноцінно замінити органічні види палива і ядерну енергію. Що приведе до жорсткої конкуренції за джерела енергії.

Порушення балансу між біологічними можливостями Землі та потребами людства в біосфері в контексті демографічної структури планети: при збереженні поточного темпу приросту населення до 2050 р. населення нашої планети становитиме 9,75 млрд чоловік, що створює значно більше потреб, ніж «можливості» наявних природних ресурсів.

Потреба подолання тенденції зростання нерівності як між людьми, так і між державами планети. Розрив між групами найбідніших людей Землі й найбагатших за рівнем життя протягом останніх двадцяти років збільшився майже в десять раз[8].

Необхідність шукати підходи та відволікати ресурси для боротьби з поширенням глобальних хвороб (СНІД, рак, хвороби серця, а також туберкульоз, малярія), дитячої смертності.

Обмежений доступ до питної води, глобальне потепління, державна нестабільність, транскордонна корупція, тероризм, злочинність.

Ми вважаємо, що для такої транзитної країни, як Україна, на додаток до згаданих цивілізаційних викликів, існує ще цілий букет важливих цивілізаційних викликів, що

витікають із потреби відповідати темпу, ритму, фазі циклів того цивілізаційного розвитку, який задається лідерами та сусідами.

«Внутрішні» цивілізаційні виклики нової епохи, яка отримала назви «епохи постіндустріального суспільства», «епохи інформаційного суспільства», «епоха суспільства знань», витікають із потреби розвитку соціального капіталу та людського капіталу. Вони нові, порівняно з цивілізаційними викликами епохи індустріалізації, епохи індустріальної, усіх попередніх епох. Епоха суспільства знань створила ринкові умови виробництва та застосування знань в он-лайн-режимі. Це ще одне свідчення того, що одним із найбільш об'ємних «комбінованих» цивілізаційних викликів нової епохи «суспільства знань» для транзитних країн стала тотальна конкуренція «за усе»: ринки споживання, виробничі ринки, матеріально-сировинні ресурси, енергетичні ресурси, можливості «надприбуткового» використання технологій та територій, людський капітал тощо. І відразу ж є свідченням того, що одним із цивілізаційних викликів стала здатність до комунікації та паритетного партнерства.

Для розуміння характеру нових завдань, які стоять перед державним механізмом, перед суспільними силами, перед можливими бізнес-активаторами розвитку системи вищої освіти України, необхідно усім перерахованим «гравцям» усвідомити обсяг, горизонт та основні смислові ключі цивілізаційних викликів в глобальному масштабі для країни та для системи вищої освіти країни. Необхідно уявити, в яких термінах управління проектами виражається цивілізаційний виклик потреби становлення «суспільства знань». Якою мірою можливо (або необхідно) йому відповідати: мінімально, оптимально, максимально – в залежності від обраної

державою функціонально-конкурентної стратегії економічного розвитку «нішера», «партнера», «супутника», регіонального лідера, глобального лідера.

Для розуміння та з'ясування змісту «внутрішньо організаційних цивілізаційних викликів є затребуваними такі терміни: 1) конкурентність, конкурентоспроможність; 2) ефективність, результативність, цілеспрямованість 3) фактори системної динаміки (мотори розвитку); 4) ресурси, компоненти, екосистеми; 5) самоорганізація мотивацій та розв'язків проблемних ситуацій; 6) інвенції, інновації, технологічна само налаштованість на нові досягнення; 7) інтелектуальна якість; 8) людський капітал, соціальний капітал; 9) сприйнятливість суспільного середовища; 10) адаптивність механізмів державного управління.

Закон України «Про вищу освіту» разом із системою управління та практикою організації діяльності вищої освіти та науки є складовими певної сумісної людської та інтелектуально-матеріальної екосистеми, що повинна б самоорганізовуватися «здвижками» різних галузевих параметрів в режимі реального часу. Самоорганізація зможе виникнути, якщо Закон України «Про вищу освіту» буде сформульований на основі логіко-проектного узгодження указаних вище термінів у функціонально-орієнтований правово-організаційний текст. У такий текст, основним призначенням якого є відкрита можливість формування умов пошуку відповідей на цивілізаційні виклики. У такому разі продуцент системи вищої освіти стане середовищем, яке «живить» вищу освіту через пряме фінансування бізнесом певних освітніх та наукових проектів. Саме ця потреба суттєво відрізняє сучасну технологічну цивілізацію від «природно-натуральної». Від ситуації природної складності, в

якій природа та потреба «роботи» з «першою природою» формулює поступово цивілізаційні задачі. Сьогодні продуцент технологічного стану економіки та соціуму є середовищем розвитку соціуму та економіки. Це відрізняє суспільство знань від всіх попередніх типів цивілізаційної фази. Саме ці факти, фактори, передумови та умови прогресу повинен «вміти» враховувати текст закону.

Під впливом глобальної конкуренції виникла потреба розглядати університети (ВНЗ) насамперед як організації, які мають пропонувати себе, «подавати» себе на усіх споживчих ринках освітніх та наукових послуг одночасно: батькам абітурієнтів, абітурієнтам, вітчизняним фірмам, державним установам, органам та організаціям, закордонним фірмам, закордонним абітурієнтам. Вчити «продавати себе на ринках» – це завдання такої науки, як маркетинг. Це особливий, так званий організаційний маркетинг. Перефразуюмо в цьому ключі відомий вираз Пітера Фіска так. Надто довго системою вищої освіти України керували суто зсередини. Адміністратори-бюрократи та «фінансові директори» вищої освіти весь час намагались поліпшити існуючі процеси, не переглядаючи їх, замість того, щоб відстежувати та використовувати кращі ринкові можливості. Сьогодні найбільші можливості в «освітньому бізнесі» знаходяться не в поліпшенні ефективності того, що вже зроблено, а в оволодінні змінами в зовнішньому світі. Це повинно стати головним завданням організаційного маркетингу наукових та освітніх послуг.

Разом з тим, роль системи державного управління в формуванні організаційного маркетингу [13] з метою розвитку освітньої системи на сучасному етапі перехідного суспільства повинна бути дуже важливою. Система державного

управління повинна сформувати середовище для сфери вищої освіти та університетської науки:

- на законодавчому та нормативно-інструктивному рівні;
- на фінансово-бюджетному рівні;
- на модельному акторно-бізнесовому рівні.

На модельному «освітньо-акторно-бізнесовому» рівні можуть бути моделі технопарків, консорціумів бізнесу-освіти-науки. Головним є те, щоб смислове наповнення методів та механізмів державного управління такою тонкою сферою, як освіта та наука, та такою «фіскально» делікатною сферою як взаємодія освіти та науки з бізнесом було не формальним, а фактичним. У цій справі тільки «Істина слів» та «Істинність дій» можуть стати провідниками до реальної ефективності еволюційного процесу.

З огляду на концепції організаційного маркетингу, пропонуємо сформулювати розуміння цивілізаційних викликів, а далі і цивілізаційних відгуків та завдань для України на основі таких компонент:

- представлення про свою частку в загальному потоці «вартостей»;
- розуміння можливих варіацій ролевих позицій на осі «лідери-челенджери-послідовники-нішери» на сучасному етапі розвитку;
- розуміння змісту цивілізаційних викликів для «лідерів» та «супутників»;

- розуміння тих інструментів та агрегатів, за допомогою яких розв'язують цивілізаційні виклики лідери ринку освітніх та наукових послуг.

До кожної країни історичний час та глобальна конкуренція «персонально» ставлять універсально значимі цивілізаційні запити та вимоги. Універсальні в тому розумінні, що, незалежно від суспільного устрою та політичного режиму, зміст цих вимог є об'єктивним і невідворотною є плата за неефективні відповіді. Суспільний устрій та політичний режим здатні згладжувати гостроту розуміння суспільством своєї цивілізаційної невідповідності та впливати на темп пошуку відповідей в той час, коли відповіді визначаються суб'єктивним змістом людського ресурсу країни, суб'єктивним змістом владної вертикалі, архітектурою суспільного устрою та дизайном політичного режиму. Одна з індивідуально конкретизованих цивілізаційних вимог – це конкурентоспроможність усього сукупного продукту, що на певному етапі розвитку може створювати країна. Важливим та визначальним фактором згаданого сукупного продукту є система вищої освіти та науки. Але зв'язаною із змістом відповіді на вищевказані цивілізаційні виклики є необхідність зміни ролі та якості людського капіталу. Проект змін системи вищої освіти повинен виходити із такого розуміння змісту системи вищої освіти, який здатен забезпечити зміну ролі та якості людського капіталу та соціального капіталу.

Система вищої освіти транзитної країни має для розв'язання завдання прогресивного транзиту колосальну роль. Практичне державне управління системою вищої освіти в Україні здійснюється на рівні Парламенту, Президента, Кабінету Міністрів, профільного міністерства центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ), на рівні територіальних

органів ЦОВВ, на рівні державних ВНЗ. У певному вимірі державні ВНЗ є «аналогами» державних промислових підприємств, з усіма витікаючими звідси позитивами та негативами. Аналізуючи державну політику розвитку ВНЗ та всієї системи вищої освіти України, аналізуючи в цілому економічну політику практично всіх урядів, можна побачити, що всі вони вдало або невдало застосовували «капіталістичні» інституціональні та макроекономічні теорії і методи без врахування того, що всі інституціональні та макроекономічні теорії розраховані на раціональну поведінку учасників на мікрорівні. Тобто, керівництвом країни або галузі беззастережно приймається, що менеджмент та «операційний персонал» згаданих організацій діятиме раціонально в напрямі підвищення ефективності галузево-профільної діяльності та максимізації прибутку організації, підвищення ефективності освітньої та наукової галузей в цілому. При раціональній поведінці усіх зацікавлених учасників процесу розширеного відтворення «знань та дипломів» системою вищої освіти «довільний» формально правильний Закон «Про вищу освіту» буде більш-менш дієвим.

У вітчизняному процесі системі виробництва (створення) «знань та дипломів» немає «європейської раціональності». Тому для здатності відповідати на цивілізаційні виклики для країни необхідним є «суто позитивний» зміст закону «Про вищу освіту». Для стимулювання розвитку економіки, технології, менеджменту, культури країни необхідний є прогностичний зміст закону «Про вищу освіту».

Прогнозуючий зміст може слідувати тільки із глибокого розуміння змісту цивілізаційних цілей та стратегічних завдань, що стоять перед країною та її системою вищої освіти. Вважаємо, що система

цивілізаційних цілей модифікації змісту системи вищої освіти України повинна окреслюватися такими реперними задачами: 1) становлення конкурентоспроможної системи вищої освіти; 2) формування конкурентоспроможного колективного освітнього продукту; 3) формування фахових компетенцій та якості освітнього капіталу для індивідуальних реципієнтів освітніх послуг ВНЗ України; 4) формування якості освітнього капіталу в цілому системою вищої освіти України; 5) покращення менеджменту, організації, забезпечення вищої освіти в цілому, закладів вищої освіти, зокрема; 6) забезпечення змісту «освітнього споживчого кошика» на одного студента; 7) забезпечення інтересів економічного, технологічного, гуманітарного, соціального прогресу країни; 8) гарантування «стандартів» соціального забезпечення «на одного» студента, здобувача, педагога, науковця; 9) гарантії професійних прав педагогів, науковців та оптимізація максимального «прямого» педагогічного навантаження (максимум 700 годин річних); 10) доступність, соціальна справедливість, конкурсний відбір та реалізація рівних прав на вищу освіту; 11) ефективність схеми конкурсного відбору у ВНЗ для забезпечення економіко-технологічного прогресу України.

Висновки. Суспільство і державна влада повинні усвідомити зміст цивілізаційних викликів диференційовано щодо всіх важливих сфер: економіки, освіти, технології, регулювання бізнесу на основі конкуренції. Система освіти України повинна відповідати усвідомленим соціумом та державною владою цивілізаційним запитам, запитам економічного розвитку конкурентоспроможної країни. Вона має відповідати критеріям не тільки формальної, але і фактичної модерної якості. Такої

якості, яка здатна відображати і власні здобутки національної системи виховання та педагогіки, і креативно та гармонійно засвоювати досвід розвитку систем освіти передових країн.

Для досягнення цієї мети необхідно раціонально оцінити та **проективно розумно** розмежувати феномени віртуальні та реальні в модернізації системи освіти та можливості її адаптації до реалій європейського континенту. Необхідно забезпечити складність відповідності між системою університетської освіти та науки, між бізнесом та перспективами його розвитку, між сподіваннями батьків та акмеологічними устремліннями студентів. Врахувати комплексний характер цивілізаційних викликів, уявити на всіх рівнях організації та управління вплив системи вищої освіти на формування факторів розв'язання цивілізаційних викликів. Систему вищої освіти необхідно уже на сучасному етапі компонувати як комплексну стратегічну «реакцію» влади-суспільства-бізнесу на глобальний цивілізаційний виклик «суспільства знань».

Список використаних джерел

1. Згуровський М. Вища освіта на зламі суспільного розвитку./ М. Згуровський «Дзеркало тижня. Україна» № 5, 8 лютого 2013.

2. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки», Комітет з економічних реформ при Президентові України. – с. 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

3. Україна–Європа–Світ, 2010, Вип.5, Ч.1
4. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму. / М. Вебер – К.: Основи, 1994. – 261 с.
5. Toynbee A., A Study of History / Abridgement by D. Somervell, London, New York, Toronto, 1946, p. 60.
6. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – N.Y., 1996. – p.87.
7. Шпенглер О. Закат Європи. Очерки морфології мирової історії: В 2 т./ О. Шпенглер – М.: Мисль. – Т. 1: Гештальт і дійсність. – 1993. – 669 с.; Т. 2
8. Civilisation. Évolution d'un mot et d'un groupe d'idées, Paris, Renaissance du livre, 1930, 56 p.
9. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – С. 35–38.
10. Черленяк І. Синергетичні моделі оптимізації системи державного управління: монографія / І. Черленяк. – Ужгород : Ліра, 2010. – 656 с.
11. Аналіз сталого розвитку – глобальний і регіональний контексти Міжнародна рада з науки; Світовий центр даних «Геоінформатика та сталий розвиток»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України та МОН України. – К., 2009. – С. 21–32.
12. Нонака І. Компанія – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах./ пер. с англ. /И. Нонака, Х. Такучи – М. ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003.
13. Степнова С.И. О роли организационного развития в формировании экономики знаний // Креативная экономика.

/ С. И. Степнова — 2012. — № 10 (71). — с. 98–105. — <http://www.creativeconomy.ru/articles/25177/>.

14. Україна і світ: прагнення змін: монографія / відп. ред. Наталія Висоцька.— К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. — 448 с.

15. Молодь України: від освіти до праці / С. Оксамитна, О. Виноградов, Л. Малиш, Т. Марценюк; за ред. С. Оксамитної. — К.: ВПЦ НаУКМА, 2010. — 202 с.